

УДК 351.86

І. В. Буреш,

старший офіцер управління кримінального аналізу та інформаційного-аналітичного забезпечення
Адміністрації Державної прикордонної служби України, м. Київ

АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ У СФЕРІ ПРОТИДІІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

У статті проаналізовано міжнародні договори з протидії торгівлі людьми.

В статье анализируются международно-правовые соглашения в сфере противодействия торговле людьми.

In the article the international are analysed up with the observance of human rights in a human trafficking sphere.

Ключеві слова: права людини, міжнародні договори, торгівля людьми.

Ключевые слова: права человека, международные договора, торговля людьми.

Key words: human rights, international agreements, human trafficking.

Вступ. Торгівля людьми розглядається як порушення прав людини, за яке повинні нести відповідальність держави. Це активно декларується на міжнародному та національному рівнях. Проте практичне застосування цього підходу виявляється досить складним. Проблеми виникають при переході від декларативних положень до формування політики «позитивних дій», яка базується на підвищенні і зміцненні статусу людини в суспільстві, її прав, що в перспективі виключає саму можливість продавати чи купувати людей.

Мета статті – проаналізувати міжнародні договори з дотримання прав людини у сфері протидії торгівлі людьми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Торгівля людьми сама по собі є порушенням прав людини. Але, крім того, вона є наслідком порушення інших прав людини. Так, дані громадських організацій свідчать, що більшість жінок, потерпілих від торгівлі людьми, регулярно потерпали від домашнього насильства. Чинники поширення торгівлі людьми також можна проінтерпретувати через комплексне порушення людських прав.

Одним із основних документів, що визначає права людини є Загальна декларація прав людини, прийнята 10 грудня 1948 року [1] Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй у Парижі. Цей документ і нині визначає основні міжнародно-правові стандарти прав людини, дотримуватися норм якої повинна будь-яка держава, що є демократичною і бажає вступити до Організації Об'єднаних Націй [3].

У ситуації з торгівлею людьми порушуються такі базові права:

- заборона або обмеження у свободі пересування – порушує право особи на свободу та безпеку особи і свободу пересування;
- жорстоке та принизливе поводження – багато форм торгівлі людьми, як правило, включають фізичне, сексуальне та психічне насильство, що становить факт жорстокого і принизливого поводження;
- заборона або обмеження права на свободу слова, доступу до інформації та об'єднання – багатьом потерпілим від торгівлі людьми відмовляють у цих правах у рамках механізмів контролю, що базуються на примусі і за допомогою яких торгівці людьми здійснюють їх експлуатацію;
- відмова або обмеження у праві на особисте або сімейне життя – у багатьох випадках потерпілих насильно або обманним шляхом забирають з сімей та відмовляють у бажанні мати особисте життя та родину;
- відмова або обмеження у праві на достойний рівень життя, включаючи належне харчування, одяг та житло – у багатьох випадках, особливо при різноманітних формах експлуатації праці, постраждалим постійно відмовляють у належному рівні харчування або проживання і часто утримують у скрутному стані та небезпечних умовах життя;
- відмова або обмеження у праві на стандарти охорони здоров'я – переважна більшість потерпілих піддаються експлуатації у спосіб, який за своєю природою є небезпечним для життя, наприклад, надання сексуальних послуг без належного захисту або робота на небезпечних шахтах, фабриках тощо, і, крім того, їм відмовляють у доступі до медичних закладів, що призводить до великої кількості серйозних травм та хвороб, на які вони страждають, унаслідок безпосередньої експлуатації, як постраждали від торгівлі людьми;
- обмеження у праві на освіту — багато дітей та підлітків, які постраждали від торгівлі людьми, відірвані від сім'ї і не мають доступу до будь-якої форми освіти.

На розвиток норм і положень Загальної декларації прав людини була розроблена ціла низка міжнародно-правових актів, серед них: Конвенція про політичні права жінок 1952 року [5]; Декларація прав дитини 1959 року [10]; Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 року; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року; Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 року; Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року; Конвенція проти катувань та інших нелюдських або принижуючих гідність видів поводження 1984 року; Конвенція про права дитини 1989 року [2].

Головним інструментом міжнародного права, який містить визначення злочину про торгівлю людьми та є взірцем для розроблення національного законодавства з протидії торгівлі людьми, є Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року (відомий як «Палермський протокол»).

Відповідно до статті 2 Палермського протоколу, Держави, які ратифікують цей Протокол, зобов'язані [3]:

- попереджувати торгівлю людьми і боротися з нею;
- захищати та допомагати постраждалим від такої торгівлі;
- заохочувати співробітництво між Державами-учасницями.

Україна ратифікувала Палермський протокол 21 травня 2004 року і за міжнародним правом має юридичне зобов'язання виконувати ці положення.

Для правоохоронних органів ключовим положенням Протоколу є стаття 3, яка містить визначення злочину торгівлі людьми: «торгівля людьми» означає здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю становища, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу.

Глибший аналіз статті виявляє інші важливі моменти, варті уваги:

– у визначенні зазначаються фактично всі форми торгівлі людьми, що не обмежується лише торгівлею з метою сексуальної експлуатації, а також включає інші форми експлуатації, такі як примусова праця, звичаї, подібні до рабства, та вилучення органів;

– визначення не обмежується постраждалими від торгівлі лише жіночої статі, а визнає, що особи будь-якої статі та віку – жінки, дівчата, чоловіки та хлопці можуть стати постраждалими від торгівлі людьми;

– перетин міжнародного кордону потерпілим не є необхідним. Визнається наявність внутрішньої торгівлі людьми, за якої потерпілих перевозять з одного регіону до іншого у межах однієї країни.

За винятком випадків торгівлі дітьми, Протокол вимагає наявності порушення вільної та усвідомленої згоди жертви у певній формі, наприклад, шляхом застосування сили, обману або зловживання владою, що робить згоду жертви юридично не дійсною.

Щоб кваліфікувати порушення за статтею 3 Протоколу, у злочині мають бути присутні три такі елементи:

- дії – вербування, перевезення, передача, переховування або отримання;
- засоби – загроза застосування сили чи її застосування або інших форм примусу тощо;
- мета – одна із форм експлуатації, визначених вище.

Для порушення Протоколу потрібна наявність усіх трьох складових: дії повинні здійснюватися за допомогою одного або більше засобів і бути спрямованими на досягнення мети експлуатації. За відсутності хоча б однієї з цих трьох складових, умови для кваліфікації злочину за статтею 3 є недостатніми. Винятком із цього правила є діти, постраждалі від торгівлі людьми. В таких випадках для додаткового захисту цих потерпілих необхідно лише встановити дії для досягнення мети експлуатації; вимога щодо встановлення використання вказаних засобів відсутня, оскільки засоби вчинення злочину не беруть до уваги.

Зважаючи на роль України як члена Ради Європи, Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми 2005 року [4] є надзвичайно важливою у сфері міжнародного права. Україна ратифікувала Конвенцію 21 вересня 2010 року. Цілями якої є:

- запобігання і боротьба з торгівлею людьми, гарантування гендерної рівності;
- захист прав осіб, потерпілих від торгівлі людьми, розробка належних механізмів захисту й допомоги постраждалим і свідкам, гарантування гендерної рівності, а також забезпечення ефективного слідства і кримінального переслідування;
- сприяння міжнародному співробітництву в боротьбі з торгівлею людьми.

Конвенція застосовується до всіх форм торгівлі людьми, внутрішньодержавних або транснаціональних, пов'язаних або не пов'язаних з організованою злочинністю і дає визначення торгівлі людьми ідентично до статті 3 Палермського протоколу. Конвенція додає один важливий пункт до положення Палермського протоколу – дає визначення «жертви»: це будь-яка фізична особа, яка є об'єктом торгівлі людьми, як це визначено в цій Конвенції.

Заборона примусової проституції та експлуатації проституції інших осіб міститься у Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року, ратифікована Україною 12 березня 1981 року. Конвенція вимагає від Держав-учасниць вжити відповідних законодавчих та інших заходів для заборони всіх форм торгівлі жінками й експлуатації проституції інших осіб.

Міжнародне право забороняє рабство та работоргівлю, що є особливо доречним у контексті торгівлі людьми, оскільки є різні варіанти злочину зі способом дій, який включає придбання, продаж, перевезення та ув'язнення потерпілих, і повністю відповідає елементам визначення рабства. Ця заборона є частиною міжнародного звичаєвого права, що означає, що воно стосується всіх держав, незалежно від того, чи вони ратифікували різноманітні міжнародні договори, що забороняють рабство. Рабство та работоргівля отримали таке визначення у міжнародному праві у статті 1 Конвенції про рабство 1926 року [6]: «рабство» – становище особи, щодо якої здійснюються деякі або всі повноваження, властиві праву власності, а «раб» означає особу, яка перебуває в такому становищі. Під работоргівлею розуміють усі дії, пов'язані із захопленням, придбанням якої-небудь особи або з розпорядженням нею з метою наведення її в рабство; всі дії, пов'язані з придбанням раба з метою його продажу або обміну; всі дії з продажу або обміну особи, придбані з цією метою, і взагалі будь-яка дія з торгівлі чи перевезення рабів будь-якими транспортними засобами. Україна ратифікувала Конвенцію про рабство 27 січня 1959 року [7].

Примусова праця є постійною характеристикою способу здійснення багатьох форм торгівлі людьми, особливо у таких сферах, як сільське господарство, гірничо-промисловість, підприємства з важкими умовами праці, робота домашньою прислугою тощо. Вона заборонена міжнародним правом за винятком досить суворих обмежень (військова служба або громадські обов'язки). Примусова праця отримала таке визначення у статті 2 Конвенції про примусову чи обов'язкову працю від 1930 року: примусова чи обов'язкова праця означає будь-яку роботу чи службу, що її вимагають від якої-небудь особи під загрозою якогось покарання і для якої ця особа не запропонувала добровільно своїх послуг. Україна ратифікувала Конвенцію про примусову чи обов'язкову працю 10 серпня 1956 року [8].

За міжнародним правом, боргова кабала є незаконною і визначена у статті 1(а) Конвенції про рабство від 1957 року: становище, що виникає внаслідок застави боржником у забезпечення боргу своєї особистої праці або праці залежної від нього особи, якщо належно визначена вартість виконуваної роботи не зараховується в погашення боргу або якщо тривалість цієї роботи не обмежена і характер її не визначений. Також слід звернути увагу на те, що будь-які контракти, які передбачають боргову кабалу, також є незаконними. Україна ратифікувала Конвенцію про рабство від 1957 року 3 грудня 1958 року [7].

Ключові міжнародні правові рекомендації щодо заборони торгівлі людськими органами можна знайти в положеннях Конвенції Ради Європи про права людини та біомедицину 1997 року та Додатковому протоколі до Конвенції 1997 року. Визначення у Конвенції є такими: Стаття 5 – Загальне правило щодо згоди. Будь-яке втручання у сферу здоров'я може здійснюватися тільки після добровільної та свідомої згоди на нього відповідної особи. Такій особі заздалегідь надається відповідна інформація про мету і характер втручання, а також про його наслідки та ризики. Стаття 21 – Заборона отримання фінансової вигоди. Тіло людини та його частини як такі не повинні бути джерелом отримання фінансової вигоди [9].

Україна підписала Конвенцію 1997 року 22 березня 2002 року, а також підписала 26 червня 2006 року Додатковий Протокол, проте ці документи досі не ратифіковані.

На протидію торгівлі дітьми підписано Факультативний протокол Організації Об'єднаних Націй до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої понографії. Стаття 2 Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії (2000 рік) дає визначення поняттям «торгівля дітьми», «дитяча проституція», «дитяча порнографія». Стаття 3 уточнює статтю 2, зазначаючи, що Держави повинні забезпечити, щоб наступні діяння і види діяльності були охоплені її кримінальним або карним правом, незалежно від того, чи були ці злочини вчинені на національному або транснаціональному рівні, або в індивідуальному чи організованому порядку. Україна ратифікувала Факультативний протокол 3 липня 2003 року. Стаття 4 Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах 2000 року зазначає: «Збройні групи, відмінні від збройних сил держави, за жодних обставин не повинні вербувати або використовувати у військових діях осіб, які не досягли 18-річного віку». Україна ратифікувала Протокол про збройні конфлікти 11 липня 2005 року.

Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці 1999 року. Цей документ чітко окреслює форми використання дітей з метою експлуатації. У статті 3 визначено термін «найгірші форми дитячої праці». Україна ратифікувала цю Конвенцію 14 червня 2000 року.

Як можна побачити із зазначених міжнародних документів, усі відомі на даний час форми торгівлі дітьми охоплені законодавством за визначеннями, що містяться в цих документах.

На жаль, сьогодні ми маємо намагання окремих країн ототожнити торгівлю людьми з нелегальною міграцією. У рамках цього підходу формуються найбільш «прості» засоби протидії – суворі візові режими на кордонах, криміналізація нелегальної міграції. Українські громадяни вже відчули на собі негативні наслідки застосування такого підходу з боку країн Європейського Союзу, які створюють нову «залізну завісу», відокремлюючись від так званих «третіх» держав. Така політика ускладнює реалізацію прав громадян на вільне пересування.

У багатьох випадках неможливо відрізнити торгівлю людьми та незаконний ввіз мігрантів до завершення етапу перевезення та початку етапу експлуатації.

Міжнародне визначення незаконного ввезення мігрантів міститься у другому додатковому Протоколі проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятому тоді, що й Палермський протокол [11]. Стаття 3 Протоколу дає визначення поняттю «незаконний ввіз мігрантів»: це забезпечення з метою одержання, прямо або посередньо, будь-якої фінансової або іншої матеріальної вигоди, незаконного в'їзду до будь-якої Держави-учасниці будь-якої особи, яка не є її громадянином або не проживає постійно на її території. Посилання на «фінансову або іншу матеріальну вигоду» було включене як елемент визначення для передбачення того, що дії осіб, які надають допомогу мігрантам на гуманних засадах або на основі близьких родинних зв'язків, не підпадають під сферу цього злочину, описаного в Протоколі. Різниця між цими двома протоколами полягає у тому, проти кого вчинено злочин: Протокол про торгівлю людьми визначає дії, які становлять злочин проти особи, тоді як Протокол про незаконний ввіз мігрантів визначає дії, які становлять порушення проти держави.

Висновок. У суспільстві дедалі глибше укорінюється усвідомлення, що свобода і людська гідність є не тільки загальнолюдськими цінностями, а й наріжним каменем процесів розбудови цивілізованої держави, вироблення та реалізації її зовнішньої і внутрішньої політики, політики національної безпеки. Сьогодні права людини є загальнолюдською цінністю. Вони закріплені в багатьох міжнародно-правових документах. Багато з них ратифіковані Україною.

Як бачимо, проблема залишається актуальною, відносини у цій сфері – напруженими, а механізмів і заходів боротьби, як виявляється, не достатньо. Це і не дивно, адже проблема торгівлі людьми має глибоку і давню історію, упродовж якої спостерігаємо неоднакове ставлення суспільства до неї.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація з прав людини (1948 рік).
2. Конвенція про права дітей (1989 рік).
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (2000 рік).
4. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (2005 рік).
5. Конвенція про виключення усіх форм дискримінації жінок (1979 рік).
6. Конвенція про рабство (1926 рік).
7. Конвенція про рабство (1957 рік).
8. Конвенція про примусову чи обов'язкову працю (1930 рік).
9. Конвенція Ради Європи про права людини та біомедицину (1997 рік).
10. Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії (2000 рік).
11. Посібник для співробітників правоохоронних органів з питань виявлення, розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми. Пол Холмс. Київ. Видавництво Тютюкін. 2009 рік.
12. Права Людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://khp.org.index.php?id=1186675000>.

Стаття надійшла до редакції 06.11.2012 р.



ТОВ "ДКС Центр"